

Priedas

Supplement

Darius KUČINSKAS

Natų leidyba ir prekyba Kaune po 1990 m.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Kaunas pasižymėjo tuo, kad čia nuo sovietmečio buvo sutelkti nemaži leidybiniai pajėgumai. Veikė popieriaus fabrikas, kelios stambios spaustuvės („Raidė“, „Aušra“, „Spindulys“), kai kurios svarbiausios šalies leidyklos („Šviesa“) ar jų padaliniai („Vagos“ leidyklos Kauno skyrius), taip pat buvo išplėtotas prekybos tinklas, kurio pagrindą sudarė centrinėje miesto dalyje sutelkti keli universalios paskirties knygynai, knygų antikvariatas. Po 1990-ųjų leidyklų ir knygynų kasmet ėmė rasti vis daugiau, jie tapo smulkesni, kaip ir visoje šalyje knygomis pradėjo prekiauti spaudos kioskai, knygynų skyriai, savarankiški knygynėliai kūrėsi gyvenamuosiuose miesto kvartaluose, atsirado specializuotų užsienio, mokomosios, humanitarinės literatūros knygynų. Taip pat atsikūrė Kaune prieškarui veikęs Juozo Masiulio knygynas, Šv. Kazimiero draugijos knygynas.

Natų leidybą ir prekybą Lietuvoje, taip pat ir Kaune, veikė kiti veiksniai. Specifinio pobūdžio leidinių – natų – poreikis mūsų respublikoje niekada nebuvo didelis. Peržvelgę lietuviškų leidinių bibliografinius sąvadus matome, kad natų leidyba niekuomet neviršijo 5 proc. visų leidinių (Kučinskas 2014: 170, 1 lentelė). Tam lemiamos įtakos turėjo ir iki šiol turi palyginti negausi mūsų šalies muzikų bendruomenė, kuri yra pagrindinė šių leidinių vartotoja. Ši bendruomenė Lietuvoje pasižymi tuo, kad yra tiesiogiai susijusi su švietimo sistema – jos pagrindą sudaro muzikos mokytojai, mokiniai ir muzikos mėgėjų kolektyvai (chorai, liaudies kapelos, kiti ansambliai). Profesionalūs muzikos atlikėjai nesiekia nė 1 proc. muzikų bendruomenės (Kučinskas 2014: 172, 2 lentelė). Dėl to Lietuvoje vis dar išlieka didžiausias natų poreikis, skirtas edukacijai. Tik nedidelė dalis muzikos leidinių reikalinga tiesioginiam muzikų profesionalų darbui. Pastaraisiais metais matoma dar viena tendencija, smarkiai veikianti natų leidybą. Tai technologijų raida ir skvarba į kasdienį gyvenimą. Internetas, mobiliosios technologijos iš esmės keičia mūsų gyvenimo ritmą ir pobūdį, drauge kinta specifinių leidinių (natų) poreikis ir jų naudojimo būdas – natas galima atsisiųsti prisijungus prie internetinių duomenų bazių, nebelieka poreikio jas spausdinti, platinti, kaupti fiziniu pavidalu. Taigi po 1990-ųjų įvykė esminiai

visuomeninio politinio, ekonominio, technologinio ir kultūrinio gyvenimo pokyčiai tiesiogiai veikė knygų ir natų leidybą.

Natų leidyba

Po 1990 m. Kaunas neišsiskyrė iš bendros tendencijos Lietuvoje, natas čia leido ir anksčiau veikusios valstybės įstaigos, leidyklos, ir naujai susikūrusios organizacijos, ir pavieniai asmenys, kurių leidiniai dažnai nebuvo niekur registruojami¹. Bet Kaunas pasižymėjo tuo, kad kaip tik šiame mieste natų leidyba po 1990 m. tapo ryškiu muzikinio kultūrinio gyvenimo reiškiniu, dariusiu neabejotiną įtaką visam šalies natų leidybos procesui. Čia veikė keletas valstybinių ir privačių leidėjų. Vieną kitą leidinį išleido atsikūrusios prieškario draugijos ir švietimo įstaigos, kūrybos leidinius savo lėšomis publikavo mokytojai ir muzikai mėgėjai. Tačiau didžiausią įtaką natų leidybai Kaune turėjo leidėjas Jono Petronio (1911–2005) veikla, trukusi penkiolika metų nuo 1990-ųjų iki leidėjo mirties. Apie šį leidėją ir jo veiklą jau rašyta anksčiau (*Leidėjas Jonas Petronis* 2012), dėl to čia tik trumpai paminėsime, kad Petronio įnašas į lietuviškų natų leidybą yra ypač reikšmingas. Išleidęs per šimtą muzikos leidinių, kiekvieną jų jis parengė lyg pavyzdinį egzempliorių meniniu ir poligrafiniu požiūriu. Beveik visi natų leidiniai buvo dviem kalbomis, skirti platinti Lietuvoje ir užsienyje, ir net internetu². Sutelkęs natų leidybai profesionalus ir būdamas reiklus leidinių kokybei, Petronis iškėlė natų leidybą į reprezentacines aukštumas – jo leidiniai buvo eksponuojami tarptautinėse knygų ir muzikos mugėse Vilniuje, Rygoje, Frankfurte prie Maino, Leipcege.

Leidėjai – institucijos. Nuo 2005 m. keletą metų natas epizodiškai leido Kauno technologijos universitetas. Šio universiteto Humanitarinių mokslų fakultete (2000–2012) 2004–2009 m. veikė Kultūros projektų centras, kuris išleido devynis natų leidinius. Daugiausia leisti kompozitoriaus Giedriaus Kuprevičiaus kūriniai ir žymios Lietuvos kanclininkės mokytojos ekspertės Alvydos Česienės parengti leidiniai. Kai kuriuose jų be paginos nurodytas ir leidėjas

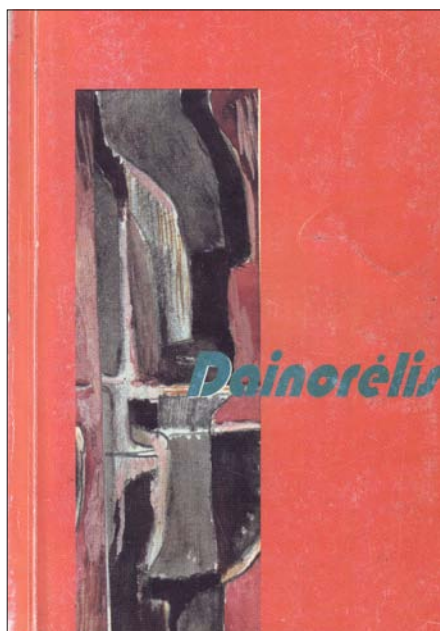
eilės numeris (pvz., KPC 001). Leidiniai buvo spausdinami autorių lėšomis 50–100 egz. tiražu. Pasilikus po keletą egzempliorių universiteto bibliotekai, nedidelis tiražas toliau platinti būdavo atiduodamas autoriui. Viršelius leidiniams (jų eskizus ar galutinį maketą) dažniausiai pasiūlydavo patys autoriai. Leidiniai buvo spausdinami KTU spaustuvėje, kuri pirmoji Lietuvoje ėmė diegti tiražų pagal poreikį (*on demand*) spausdinimo technologiją. Visų šio centro natų leidybą organizavo ir leidinių natografinį apipavidalinimą atliko šio straipsnio autorius.

Kauno lietuvių tautinės kultūros centras taip pat daugiausia leido Česienės inicijuotus, sudarytus, redaguotus leidinius kanklėms ir kitiems liaudies instrumentams bei jų ansambliams. Leidiniai dažniausiai buvo leidžiami sudarytojos lėšomis. Leidybą prižiūrėjo ir spauda rūpinosi centro darbuotojas informatikas ir kompiuterių specialistas Jūris Ambraziejus. Leidinių tiražai neviršijo 200 egz. Išspausdinti leidiniai buvo platinami pačiame centre per renginius, kita dalis – atiduota toliau platinti sudarytojai.

„Šviesa“ ilgą laiką buvo vienintelė specializuota leidykla, leidusi pedagoginę literatūrą, taip pat ir pradžiamokslius Lietuvos muzikos mokykloms³. Populiariausi leidiniai – Rimtauto Kašponio „Solfedžio“ ir Vidos Krakauskaitės „Jaunasis pianistas“, kas keleri metai išleidžiami tūkstantiniais tiražais. Greta jų pasirodė Aldonos Simanavičienės „Pianisto ABC“ (1989, II leid. – 1996), Rūtos Gedminienės „Smuiko pradžiamokslis“ (2001), Aušros Kučinskienės „Pianisto pradžiamokslis“ (2012, su kompaktine plokštele). Svarbu tai, kad „Šviesos“ leidykla buvo tarp pirmųjų Lietuvoje, išleidusių natas (mokomąsias knygas) su kompaktinėmis plokštelėmis.

Pavienių natų leidinių Kaune taip pat yra išleisusios kai kurios organizacijos. Pavyzdžiui, Akademikų skaučių draugovė kartu su „Vyčio“ korporacija 1998 m. išleido stambios apimties (250 p.) dainyną (1 pav.), o korporacija „Neo-Lithuania“ – keletą kompozitoriaus Aleksandro Kačanausko kūrybos leidinių (1994–1996), kuriuos inicijavo ir finansavo šios organizacijos narė veteranė, kompozitoriaus dukterė Aldona Zaborienė.

Autoriai – leidėjai. Greta organizacijų, savo kūrybą po 1990-ųjų aktyviai ėmė leisti vyresnės kartos Kauno mokytojai, meno kolektyvų vadovai ir šiaip melomanai, jaučiantys kūrybos potencialą, bet jo savo laiku dėl įvairių priežasčių negalėję atskleisti. Jie nepriklausė jokiai menininkų organizacijai, dėl to apie juos ir jų kūrybą nėra plačiau žinoma. Tačiau jų kūrinius į savo repertuarą dažnai įtraukdavo užsienyje koncertuojantys mūsų atlikėjai, taip įrodydami šių kūrinių meninę vertę. Visus juos vienijantis bruožas – dėmesys liaudies muzikai, jos aranžavimas, adaptavimas, per ją reiškiamą meilę Tėvynei, stiprūs patriotiniai jausmai. Tarp tokių muzikos autorių minėtini Antanas Paulavičius, Pranas Jurkonis, Pranciškus Beinaris, Algirdas Populaigis, Henrikas

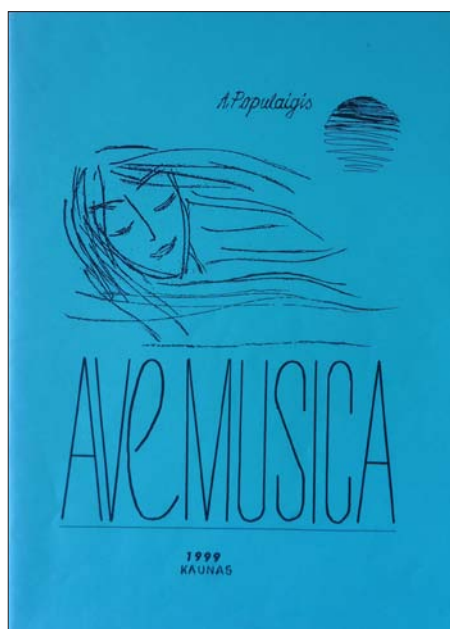

1 pav. Kauno skautijos išleistas „Dainorėlis“

Staškevičius, Vytautas Naraškevičius, Saulius Jonkus. Apie kai kuriuos autorius ir drauge leidėjus enciklopedijose pateikta labai nedaug informacijos, apie kitus – duomenų apskritai nėra jokiuose žinyuose.

Pranciškus Beinaris (1921–2007) – ilgametis Kauno katedros vargonininkas, 1956 m. baigė J. Gruodžio konservatorijos teorijos ir kompozicijos skyrių. Savo kūrybą ėmė publikuoti tik 1998 m. ir leido ją savo lėšomis. Leidiniai buvo nedidelės 2–4 p. apimties (perlenkti A3 formato lapai), be viršelių (viršelių atstodavo kūrinio pavadinimas pirmame puslapyje), dauginti kopijavimo būdu po 10–20 kopijų vienu metu, platinti Kauno katedroje ir dalyti bendraminčiams. Pirmame leidinių puslapyje (viršelyje) būdavo nurodomas tik leidinio numeris (pavyzdžiui, PB 01). Tradiciškai tai buvo vieno kūrinio, rečiau – dviejų vokalinių kūrinių leidiniai religine tematika, pirmiausia skirti kompozitoriaus vadovaujamo katedros choro giedotojams. Kai kurių kūrinių vėliau atsirado po kelis variantus, nes autorius nuolat juos tobulino, koregavo, taisė, viena ar kita proga pritaikė kitai atlikėjų sudėčiai. Išleidęs per 60 atskirų leidinių, Beinaris nutarė sudaryti geresnių kompozicijų rinktinę ir pakartotinai išleisti „kaip priklaus“. Taip buvo parengti trys sąsiuviniai bendru pavadinimu „Giesmių puokštė“: „Sopulingajai Dievo Motinai“, „Džiaugsmingajai Dievo Motinai“ ir „Garbingajai Dievo Motinai“. Visi sąsiuviniai išleisti 2002 m. Rinkinius padėjo sudaryti ir išleisti sūnus Arnoldas Beinaris. Leidinius spausdino ir įregistravo spaustuvė „Judex“, kurį laiką leidusi religinės literatūrą. Visų leidinių išspausdinta po 1 000 egz. Leidiniai platinti knygynuose Kaune, Vilniuje, Kauno katedroje, dalyti bendraminčiams⁴.

Antanas Paulavičius (1924–2008) – chorų dirigentas, poetas, kompozitorius, tremtinys (Krasnojarsko kraštas). 1992–2007 m. išleido kelis savo kūrybos rinkinius (eilėraščiai, dramos, apsakymai, atsiminimai), į kuriuos taip pat

2 pav.
Algirdo
Populaigio
leidinys „Ave
musica“

įtraukė ir savo kūrybos dainų. Atskiru leidiniu savo dainas publikavo 1994 m.⁵ Visi leidiniai išleisti Kaune autoriaus ir įvairių rėmėjų lėšomis⁶.

Algirdas Populaigis (1925–2008) – aistringas operetės gerbėjas, tremtinys. Buvo ištremtas į Jakutską. Kurį laiką dirbo muzikiniame teatre kartu su kitu tremtiniu, choro dirigentu Hermanu Perelšteinu („Ąžuoliuko“ įkūrėju ir vadovu). Muzikos mokslus baigė Jakutsko pedagoginiame institute. Grįžęs dirbo mėgėjų meno kolektyvų vadovu įvairiuose Lietuvos miesteliuose, galiausiai apsistojo Kaune. Savo lėšomis išleido vienintelį rinkinį „Ave Musica“ (1999; 2 pav.). Jame paskelbė keletą savo dainų balsui ir fortepijonui, muzikinių numerių iš Kalvarijoje paties statytų muzikinių spektaklių. Viršelį piešė pats autorius. Leidinys išspausdintas KTU spaustuvėje 50 egz. tiražu. Jį Populaigis platino asmeniškai dovanodamas bendraminčiams.

Alvyda Česienė savo sudarytus ar parengtus leidinius patikėdavo toms organizacijoms, kurios sutikdavo su jos pageidavimais. Išankstinių nuostatų dėl leidyklų neturėjo. Dalį leidinių išleido Lietuvos liaudies kultūros centras (Vilniuje), kitą dalį – Kauno tautinės kultūros centras (anksčiau – Kauno lietuvių tautinės kultūros centras), dar kitą – KTU HMF Kultūros projektų centras. Tautinės kultūros centras 2004 m. 50 egz. tiražu išleido Česienės parengtą liaudies dainų rinkinį kanklėms „Lek gervele“. Leidinys išsiskiria ypač unikaliu, bene vieninteliu Lietuvoje viršeliu – kiekvienam leidinio egzemplioriui buvo nupieštas skirtingas viršelis. Juos piešė Kauno „Šilo“ pradinės mokyklos mokytojos Danguolės Birietaitės mokiniai.

Saulius Jonkus (g. 1943) – J. Gruodžio konservatorijos koncertmeisteris, baigęs tą pačią mokyklą. Keletas jo originalių vokalių kompozicijų ir pjesių fortepijonui paskelbta įvairiose rinktinėse, išleistose Vilniuje – Lietuvos liaudies kultūros centro, Muzikos informacijos ir leidybos centro,

„Šviesos“ leidyklos (Simanavičienės „Pianisto ABC“). 1997 m. sudarė ir išleido savo kūrinių rinktinę „Oi žydėk, žydėk“. Leidinio pratarmėje autorius atkreipia dėmesį, kad muzikos mokyklose jaučiama lietuviško repertuaro stoka, tačiau nėra, kas tuo pasirūpintų. Jonkus rašo, kad net jo paties sukurta nemažai kompozicijų, tinkamų mokykloms, bet trūksta tuo besidominčio leidėjo:

[...] muzikos mokykloms tinkamiausios būtų [mano] variacijos, sonatinos, „Ritmo abėcėlė“, apie 150 programinių pjesių [...]. Gaila, kad dar neatsirado nė vieno leidėjo, kuris imtųsi išleisti šiuos, mano manymu, muzikos mokykloms labai reikalingus kūrinius. (Jonkus 1997)

Kitus savo kūrinius, originalias kompozicijas ir daugiausia pedagoginiais tikslais aranžuotas liaudies dainas fortepijonui Jonkus kaligrafiškai perrašė į atskirus sąsiuvinius ir, sudaręs iš jų rinkinį, kiekvieną kartą kopijuodavo tiek, kiek tikėtasi artimiausiu metu jų išplatinti – 10–20 egz.⁷ Savo leidinius Jonkus platina Kaune per muzikos renginius (festivalius, konkursus, koncertus). Kartais leidinius atiduoda platinti į vienintelį specializuotą natų knygyną Vilniuje. Tačiau dėl mažos paklausos leidinius tenka atsiimti neparduotus⁸. Iš viso Jonkus yra išleidęs per dešimt leidinių.

Vytautas Naraškevičius (g. 1930) – žymus Kauno vidurinių mokyklų muzikos mokytojas. Daugiausia aranžuoja sutartines fortepijonui. Yra aranžavęs kelis šimtus sutartinių pagal brolių Juškų dainyną. Aranžuotės nėra sudėtingos, jos tinka pradiniam muzikos mokymosi lygiui. Pirmąją savo kūrybos rinktinę „Gimtinės dainos fortepijonui“ 1991 m. Naraškevičius atidavė išleisti Lietuvos muzikų draugijai Vilniuje. Rinkinyje išspausdintas rotaprintu 300 egz. tiražu (Vilniaus I politechnikos mokyklos spaustuvė) ant prasto popieriaus, neišvaizdžiu viršeliu. Daugiau į juos autorius nesikreipė. Kitus leidinius, galutinai parengtus spaudai, padrąsintas šio straipsnio autoriaus tiražavo KTU spaustuvėje. Užsakydavo 50–100 egz. Savo leidinius (išskyrus pirmąjį) platino per Kauno knygynus ar tiesiog dovanodamas savo bendraminčiams. Šiuose leidiniuose nurodytas DK indeksas (DK 003, DK 08, DK 10) yra straipsnio autoriaus bandymas bent kiek susisteminti Kaune leidžiamas, bet oficialiai neregistruotas natas. Iš viso Naraškevičius yra išleidęs penkis natų sąsiuvinius.

Pranas Jurkonis (g. 1938) – žymus Lietuvos chorvedys. Kūrybinius bandymus ilgą laiką slėpė nuo visuomenės, jautėsi nesąs profesionalus kompozitorius ir nedrįso jų viešai rodyti. Straipsnio autoriaus paragintas, per kelerius metus atrinko, sudarė ir savo lėšomis 2013 m. išleido rinktinę „Dainos, romansai, giesmės“⁹. Metais anksčiau – 124 originalių psalmių rinkinį „Prisilietimai“¹⁰. Savo leidinius autorius platina knygynuose, bažnyčiose, dalija bendraminčiams.

Kazimieras Senkus (g. 1917) – kunigas, pedagogas ir kompozitorius, vienas autoritetingiausių bažnytinės muzikos žinovų Lietuvoje. 1950 m. baigė Popiežiškąjį

bažnytinės muzikos institutą Vatikane, dirbo Vatikane, vėliau – Vokietijoje, į Lietuvą grįžo 1996 m. Čia parengė ir išleido „Liturginį giesmyną“ (1993), taip pat keletą giesmių rinktinių – „Kristui tegieda visa Lietuva. Naujasis liturginis giesmynas vargonams“ (2006), „Skambėkite, giesmės“ (2008), „Gyvenimas – mirtis – amžinybė“ (2010). Jiems parengti pasitelkti žymūs Kauno (Giedrius Kuprevičius, Romaldas Misiukevičius, Algimantas Mišeikis) ir Klaipėdos (Gediminas Purlys) muzikai. Leidiniai spausdinti KTU spaustuviėje 100 egz. tiražu (leidinys vargonams) ir spaustuviėje „Morkūnas ir Ko“ 2000 egz. tiražu. Leidžia savo lėšomis, platina Kauno bažnyčiose ir knygynuose. Leidiniai kietais viršeliais, meniškai ir natografiškai apipavidalinti nepriekaištingai.

Panašiu keliu – visu leidybos procesu pasirūpinti pačiam – buvo priversti eiti ir profesionalūs Kauno kūrėjai, nes valstybė vis rečiau skelbdavo naujų kūrinių pirkimo ir leidybos konkursus. Apskritai profesionalių Kauno kompozitorių kūryba Nepriklausomybės laikotarpiu yra publikuojama labai fragmentiškai, netolygiai, dažnai pačių autorių lėšomis. Tai matoma visų akademinės muzikos kompozitorių gyvenime ir neigiamai veikia jos sklaidą. Kaune gyvenančių profesionalių kompozitorių niekada nebuvo daugiau nei dešimt. Tačiau tarp jų šiuo metu yra net du nacionalinės premijos laureatai – Giedrius Kuprevičius ir Vidmantas Bartulis. Bet tai visiškai nedaro įtakos intensyvesnei natų leidybai – net ir pripažintų menininkų kūryba publikuojama labai retai.

Keletą kompozitoriaus Kuprevičiaus kūrinių (ištraukas iš operos „Prūsai“, Preludą M. K. Čiurlionio atminimui) atkūrus Nepriklausomybę išleido Petronis, kelis kitus leidinius parengė ir išleido KTU Kultūros projektų centras, vieną kūrinių („Žaidimai dviem fortepijonams“) – Klaipėdos universiteto leidykla. Daugumos leidinių tiražai nėra dideli, neperkopia 100 egz. Didesniais tiražais (300–500 egz.) Kuprevičiaus kūrybą išleido Petronis. Susilpnėjusį spausdintų leidinių poreikį juto ir pats kompozitorius. Dėl to, įvaldęs kompiuterines natų rašymo programas, Kuprevičius tapo vienu pirmųjų Lietuvos kompozitorių, savo kūrybą ėmusių publikuoti internete ir taip pradėjusių naują etapą lietuviškų natų leidybos istorijoje¹¹. Greta tradicinių natų platinimo vietų – knygynų, Kuprevičiaus leidinius Kaune taip pat nuolat platina Kauno menininkų namai, pats autorius juos dažnai dalija nemokamai potencialiems savo kūrybos atlikėjams ir gerbėjams. Taip natų platinimas tapo ne tiek komercine kiek švietėjiška veikla.

Kompozitorė Zita Bružaitė taip pat yra viena ryškiausių ir aktyviausių Kauno kompozitorių. Tačiau jos kūrinius dažniausiai leidžia Vilniaus leidyklos – Lietuvos muzikų draugija ir Muzikos informacijos centras. Tik vienas kitas kūriny išleistas Kaune (išleido Kauno lietuvių tautinės kultūros centras). Čia pasirodę leidiniai, lyginant su Vilniuje išėjusiais, išsiskiria didesniu dėmesiu meniniam

3 pav. Kauno lietuvių tautinės kultūros centro išleista Zitos Bružaitės kompozicija „Mano broleliai“

apipavidalinimui, skirti konkrečioms atlikėjams (pavyzdžiui, liaudies instrumentų ansamblui), kurie iškart įtraukė naujus kūrinius į savo repertuarą (3 pav.).

Kompozitorė Dalia Kairaitytė aptariamam laikotarpiu kūrybą leido dažniausiai savo lėšomis. Per keletą pastarųjų metų pasirodė šeši jos kūrybos rinkiniai. Juos išleido Petronis („Monochromatinė sonata smuikui solo“), „Naujasis lankas“ („Trys ciklai moterų chorui“) ir Muzikos informacijos centras Vilniuje. Daugumą Kairaitytės leidinių natografiškai parengė Misiukevičius, profesionalus chorvedys ir natografas, leidybinės patirties įgijęs iš Petronio. Dalį savo leidinių kompozitorė atidavė platinti Kauno ir Lietuvos knygynams, kitą dalį dovanavo bibliotekoms, kurios nebeturėjo lėšų naujiems leidiniams įsigyti.

Kiti profesionalūs Kauno kompozitoriai savo kūrinius dažniau publikavo ir publikuoja ne Kaune. Pavyzdžiui, Bartulio kūryba paprastai leidžiama Vilniuje (Lietuvos muzikos informacijos ir leidybos centras), o Vlado Švedo kūryba aptariamam laikotarpiu vienintelį kartą publikuota „Karlsruhe-Schmülling“ leidykloje (Vokietija), kuri išleido kompozitoriaus „Barokinę siuitą“ akordeonui solo¹².

Lietuvos kompozitorių sąjungai priklausančių kompozitorių kūrinius po 1990 m. dar kurį laiką imdavosi leisti leidyklos. Ilgainiui matoma akivaizdi tendencija, kad ir profesionalūs kompozitoriai savo kūrybą buvo priversti leisti savo lėšomis. Tai rodo bendrą kryptį, kad visuomenės poreikis naujiems lietuvių muzikų profesionalų opusams yra gerokai sumažėjęs, jų rinka, ir taip nebuvo plati, dar labiau susitraukė, o vadinamųjų mėgėjų (nepriklausančių Kompozitorių sąjungai, nors ir turinčių pakankamą muzikinį išprusimą) muzikos poreikis proporcingai išaugo. Sumenkus leidėjų finansiniams ištekliams ar tiesiog nematant galimybių užsidirbti iš muzikos leidybos, vis dažniau patys kompozitoriai (nesvarbu, koks jų oficialus statusas,

priklausymas ar nepriklausymas kūrybos organizacijai) turi finansuoti savo kūrybos leidybą ir pasirūpinti jos platinimu. Taip pat galima konstatuoti, kad didesnę dalį naujų natų leidinių atkūrus Nepriklausomybę Kaune inicijavo privačią leidyklą atkūręs Petronis, o po jo mirties – daug leidinių „išjudino“ pas leidėją dirbę Misiukevičius ir šio straipsnio autorius.

Įdomu, kad prie naujų leidinių atsiradimo gana smarkiai prisidėjo ir pasikeitę muzikos mokytojų atestacijos reikalavimai, pagal kuriuos sudarytas, redaguotas ar kitaip parengtas ir publikuotas leidinys tapo sėkmingos atestacijos garantu. Tai akivaizdžiai suaktyvino visą muzikinį miesto gyvenimą – nuo 2000 m. pradėtas leisti Kauno krašto fortepijono mokytojų draugijos laikraštis „Pianistas“ (red. Rasa Blebaitė) turėjo natų priedą, mokytojai savo lėšomis ėmė publikuoti metodinius savo darbus, aranžuotes, muzikinę pedagoginę literatūrą.

Natų prekyba

Kaune po 1990 m. natomis prekiaavo tie patys knygynai kaip ir sovietmečiu. Tai Kauno centrinis knygynas (Laisvės al. 81) ir „Kibirkštis“ knygynas (Laisvės al. 30). Juose buvo įrengti atskiri muzikos literatūros skyriai (lentynos), kuriuose šalia knygų apie muziką, vadovėlių, muzikos pradžiamokslių buvo ir natų leidinių. Lietuviškus leidinius dar nuo sovietmečio epizodiškai leido „Vaga“, „Šviesa“ ir ką tik Vilniuje įsikūrusi „Muzikos“ leidykla. Greta jų gulėjo Rusijoje išleistos knygos ir natos rusų kalba. Lietuviškų publikacijų buvo nedaug, todėl rusiški leidiniai sudarė didžiąją dalį visos siūlomos muzikos literatūros. Dėl išlikusių prekybinių ryšių su Rusija net iki 1993–1994 m. šiuose knygynuose buvo galima užsisakyti knygų ir natų užpildant specialius prenumeratos lapelius. Dažniausiai tai būdavo Maskvos

leidyklų „Muzika“ ir jos padalinio Sankt Peterburge „Sovetskij kompozitor“ leidiniai – knygos apie kompozitorius, atlikimo meną, taip pat naujai perleisti pasaulio klasikų ir nauji Rusijos kompozitorių opusai. Vėliau tiesioginiams ryšiams su Rusijos leidyklomis nutrūkus, muzikos literatūrą ir natas iš Rusijos ėmė gabenti privatūs asmenys. O knygynuose greta naujų leidinių atsirado naudotų komiso pagrindais platinamų natų.

Kaune buvo bandymų steigti taip pat ir naujas muzikos reikmenų parduotuves, apimančias platų muzikinių paslaugų spektrą – prekybą instrumentais, muzikos literatūra, instrumentų derinimu ir taisymu, muzikos mokymu ir konsultacijomis. Bet šios iniciatyvos greitai patirdavo finansinę nesėkmę ir ilgainiui tokios parduotuvės būdavo uždaromos. Taip apie 1995 m. Kaune, A. Mickevičiaus ir Laisvės al. sankryžoje (A. Mickevičiaus g. 34), buvo atidaryta Loretos Bingelienės muzikos parduotuvė, prekiausi muzikos instrumentais, natomis, muzikos įrašais, teikusi instrumentų derinimo paslaugas, organizavusi muzikos mokyklėlę norinties išmokyti skambinti gitara, pianinu (4 pav.). Bingelienė turėjo muzikinį išsilavinimą (buvo baigusi J. Gruodžio konservatorijos chorvedybos specialybę) ir gerai orientavosi muzikiniame miesto gyvenime bei gerai žinojo kauniečių muzikų poreikius. Jos parduotuvėje buvo galima rasti styginių (akustinių, elektrinių gitarų, smuikų), mušamųjų (nedidelių būgnelių), klavišinių (pianinų, elektrinių klaviatūrų), pučiamųjų (triūbų, valtornų) instrumentų bei muzikos literatūros – natų, kurių jai parūpindavo Mikelskas, leidėjas Petronis ir stambesnės leidyklos („Šviesa“, „Muzika“, „Vaga“). Bet labai nedėkinga parduotuvės vieta (vidinis kiemas, neturintis tiesioginio išėjimo ir vitrinos pagrindinėje gatvėje), reklamos stoka, ne visai sėkmingi bandymai įsiūlyti mokykloms daugiau produkcijos (instrumentus mokyklos pirko vangiai, o iš natų didesnio pelno nebuvo galima tikėtis) stabdė verslą. Kadangi dauguma prekių buvo paimta

4 pav. Šio namo (A. Mickevičiaus g. 34, Kaune) vidiniame kieme 1995–1997 m. veikė Loretos Bingelienės natų knygynas

išsimokėtinai, mokėjimo terminai vijo vienas kitą, o prekyba vyko labai vangiai. Po poros metų Bingelienė nutraukė savo veiklą ir uždarė parduotuvę.

Religinės literatūros knygynas atsikūrė Šv. Kazimiero draugijos patalpose Kauno senamiestyje (Rotušės a.). Greta knygų čia taip pat atsirado vienas kitas natų leidinėlis. Savo leidinius religine tematika knygynui tiekė vienas kitas muzikos entuziastas, keletą leidinių prekybai atidavė leidėjas Petronis (Čiulionio „Religinė choro muzika“, Kazimiero Viktoro Banaičio „Agnus Dei“ ir kt.). Didesnio susidomėjimo leidiniai nesulaukė, knygyne dažniausiai lankėsi bažnyčių chorų vadovai, katechetai, dirbantys su vaikų grupelėmis, kurie pirmiausia ieškojo tiesiogiai su darbu susijusios literatūros ir muzikinio repertuaro. Tad profesionalūs sudėtingi kūriniai religine tematika jiems atrodė per daug sunkūs, praktiškai nepanaudojami, ir knygynas, ilgesnį laiką jų nepardavęs, apskritai atsisakė natų prekybos.

Petroniui pradėjus leisti Čiurlionio muzikos kūrinius (nuo 1993), jais imta prekiauti Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus kasoje (V. Putvinskio g. 55). Pirmasis natų leidinys buvo Čiurlionio trys chorai *a cappella* „Kyrė, Gloria, Agnus“. Po leidėjo mirties Čiurlionio muzikos leidinius muziejui iki šiol tiekia leidėjo dukra Danutė.

1999 m. Kaune, Vytauto pr. 58, duris atvėrė bibliofilo Vidmanto Staniulio knygynas-salonas, prekiaujantis daugiausia antikvarine literatūra. Jame taip pat yra natų lentyna. Čia prekiaujama komiso pagrindais tik prieškariu ar sovietmečiu Lietuvoje išleistomis natomis. Pasirinkimas nėra gausus, bet kartais galima rasti ir retesnių, savo lėšomis ir mažais tiražais pačių autorių išleistų natų.

Masiulio knygyną (Laisvės al. 29) Kaune atidarė prieškariniu Panevėžyje veikusio knygyninko Masiulio anūkė Karolina Masiulytė-Paliulienė. Ji puikiai įrengė knygyną, išdėstė jį per du aukštus ir parūpino naujausios Lietuvoje ir užsienyje (daugiausia Prancūzijoje) leistos literatūros.

Menui (dailei) ir muzikai taip pat skyrė nemažai vietos. Prekiavo beveik visomis Lietuvoje išleistomis natomis¹³. Muzikos literatūros asortimento įvairumu ir gausa Masiulio knygynas iškart tapo lyderiu Kaune. Pasikeitus knygyno savininkams (2005 m. lapkritį J. Masiulio knygyną įsigijo „Alma littera“ įmonių grupė; Masiulio knygyno iškabą pakeitė „Pegaso“ pavadinimas), muzikai skirtos vietos gerokai sumažėjo, asortimentas nuskurdo ir iki šiol retai pasipildo reikšmingesniais naujais leidiniais (5 pav.).

Šią savotišką spragą Kaune užpildė „Baltų lankų“ knygynas, įsikūręs 2007 m. naujai pastatytame prekybos ir pramogų centre „Akropolis“ (Karaliaus Mindaugo pr. 49). Modernus per du aukštus išsidėstęs knygynas turi nemažą skyrių, skirtą muzikos literatūrai. Deja, natų leidinių ir čia yra tik vienas kitas – daugiausia prekiaujama knygomis apie muziką.

Kiti Kaune veikiantys knygynai, pirmiausia iki šių metų buvo atidaryti net trys „Vagos“ knygų prekybos tinklo skyriai, muzikos literatūrai neskiria daug dėmesio – dažniausiai šios tematikos leidiniai užima vieną lentynėlę atokiau nuo lankytojų.

Greta stacionarių knygynų Kaune taip pat natūraliai vyko išnešiojamoji prekyba natų leidiniais. Po 1990-ųjų natas į Lietuvą iš Rusijos ėmė vežti kompozitorius Mikelskas. Kartu su žmona pradėję šeimos verslą ir gavę daugkartinę Rusijos vizą, natas pradžioje gabeno kartą ar net du per mėnesį. Dažniausiai vykdavo į Maskvą, rečiau – į Peterburgą. Dalį atsivežtų leidinių atiduodavo į Lietuvos knygynus, kitą dalį platino patys per įvairius Lietuvoje organizuojamus akademinės muzikos renginius ar tiesiog dienai kitai įsikurdami muzikos mokyklų fojė. Stacionarus knygynai dirbo inertiskai – prekiaavo tik tuo, ką gaudavo per centralizuotą prekybą, savo iniciatyva naujų leidinių ar intensyvesnių ryšių su leidyklomis užsienyje neieškojo. Tad Mikelskas greitai tapo pagrindiniu natų tiekėju ne

5 pav. Šiame name (Laisvės al. 29) 1990–2005 m. veikė Juozo Masiulio vardo knygynas

tik Kaune, bet ir Lietuvoje. Verslas kelerius metus sekėsi gerai. Mokyklos turėjo lėšų bibliotekoms kaupti ir galėjo iš anksto užsakyti trūkstamos literatūros. Vėliau skiriamų lėšų bibliotekoms atnaujinti sumažėjo, o 1998 m. Rusijos krizė, smarkiai paveikusi visą Lietuvos ekonomiką, privertė mokyklas galutinai atsisakyti naujų leidinių pirkimo. Kurį laiką Mikelskas savo veiklą pristabdė, į Kauną nebevažiavo, bet vėliau, nors ir rečiau, vėl pasirodydavo su muzikos literatūra ir natų leidiniais¹⁴.

Pastaruju dešimtmėčiu natų prekyba Kaune yra tarsi sustingusi – knygynai prekiauja tik tuo, ką gauna centralizuotai, savo iniciatyva nesidomi ir nesistengia atliepti išaugusių muzikos bendruomenės poreikių, knygynai nedalyvauja platesniame (tarptautiniame) muzikos literatūros platinimo procese, dėl to negali pasiūlyti jokių muzikos naujienų. Esant tokiai situacijai muzikai trūkstamos literatūros vis dažniau ieško ir įsigyja internetu. Nors persiuntimo ir paties leidinio kaina pasidaro didesnė, tai tapo vienintele galimybe Kaune įsigyti naujų leidinių, pageidaujamo kūrinio ar jo redakcijos. Kita vertus, šios tendencijos būdingos ne tik Kaunui, Lietuvai, bet ir tarptautinei natų leidybai bei prekybai. Išaugęs prekybos internetu populiarumas natų leidyklas privertė gerokai sumažinti spausdinamų natų tiražus, o daugelį smulkių leidyklų apskritai nutraukti savo veiklą¹⁵. Galima konstatuoti, kad pasikeitusiomis sąlygomis rinkoje išlikti gali tik tos leidyklos, kurios sugeba pasiūlyti klientui unikalių aukščiausios poligrafinės kokybės muzikos leidinių, o tuo internetinė prekyba dar negali konkuruoti. Geografinis uždavimas veda į verslo pabaigą.

Apžvelgus natų leidybą ir prekybą Kaune atkūrus Nepriklausomybę galima konstatuoti, kad Kaunas išsiskiria bendrame Lietuvos kontekste tuo, kad dar nuo prieskario šiame mieste buvo sutelkti nemaži leidybiniai pajėgumai, kurie sovietmečiu buvo sustiprinti ir išplėtoti. Natų leidyba Kaune ir apskritai Lietuvoje niekada nebuvo dominuojanti leidybos sritis. Tačiau Kaune šią veiklą atkūrus Nepriklausomybę ypač suaktyvino vyresnės kartos muzikai mėgėjai, muzikos mokytojai, meno kolektyvų vadovai. Tenkindami pirmiausia profesinius savo poreikius natų leidybinį procesą jie decentralizavo ir pavertė verslu, operatyviai reaguojančiu į rinkos poreikius. Nors šis verslas dažniausiai nėra pelningas, daugumai muzikos autorių, kurie aplinkybių verčiami perėmė ir leidėjo, ir prekybininko funkcijas, svarbiausiu uždaviniu tapo platesnė jų kūrybos sklaida ir visuomenės įvertinimas. Per 25 metus nuo sovietmečio egzistavę reguliarūs valstybės užsakymai profesionalių kompozitorių kūrybos leidybai nustojo veikti, išliko tik proginiai užsakymai, kurie negali palaikyti normalaus šalies ir miesto kultūrinio gyvenimo. Tai neišvengiamai privertė keisti pačių autorių požiūrį į kūrybos sklaidą ir ieškoti naujų kelių jai realizuoti.

Neatsitiktinai vis daugiau Kauno ir Lietuvos kompozitorių savo kūrybą publikuoja tiesiogiai interneto portaluose, taip sutaupydami spaudos ir platinimo išlaidų. Šis procesas, prasidėjęs antruoju nepriklausomybės dešimtmėčiu, tampa vis intensyvesnis ir palengva keičia tradicinę natų leidybą, jos spaudos ir platinimo būdus.

Apibendrinant natų leidybą Kaune atkūrus Nepriklausomybę galima daryti vieną esminę išvadą. Šis procesas natūraliai prisitaikė prie pakitusių ekonominių ir socialinių sąlygų ir tarsi grįžo bei naujai atrado „savo vietą“ bendroje kultūrinio muzikinio miesto gyvenimo panoramoje. Natų leidyba atsikratė dirbtinių sovietmečiu egzistavusių suvaržymų ideologijos, repertuaro srityse ir šiuo metu reikšmingai prisideda prie bendro kultūrinio miesto gyvenimo pulso. Nors leidinių tiražai, lyginant su sovietmečiu, sumažėjo kelis kartus, tai atliepia realius miesto muzikos bendruomenės poreikius ir šiandien yra pakankami. Per pastaruosius 25 metus Kauno mieste išryškėję natų leidybos ir jos sklaidos ypatumai taip pat yra būdingi visos šalies muzikos leidybos procesams.

Literatūra

- Čiplytė Joana Viga, Juozas Masiulis. *Knygnešys ir knygyninkas*, Vilnius: Žara, 2005.
- Kauno menininkai* [interaktyvus], <<http://kmb.kvb.lt>> [žiūrėta 2014 12 20].
- Kučinskas Darius (2009a), J. Gruodžio muzikos kūrinių leidyba, in: *Juozas Gruodis epochų sankirtose: straipsniai, atsiminimai, dokumentai*, Vilnius, 2009, p. 188–195.
- Kučinskas Darius (2009b), Lietuviškų natų leidyba, in: *Lietuvos muzikos istorija*, kn. 2: *Nepriklausomybės metai, 1918–1940*, Vilnius, 2009, p. 668–673.
- Kučinskas Darius, Natų leidyba Lietuvoje 1990–2013 metais, in: *Knygotyra*, 2014, t. 62, p. 168–186.
- Leidėjas Jonas Petronis*, D. Kučinskas ir R. Misiukevičius (sud.), Kaunas, 2012.
- Paulavičius Antanas, *Anykštėnų biografijų žinynas* [interaktyvus], <<http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=272>> [žiūrėta 2015 02 04].
- Zubrickas Boleslovas, *Lietuvių kompozitoriai*, Vilnius: Vaga, 2004.
- Zubrickas Boleslovas, *Pasaulio lietuvių chorvedžiai*, Vilnius, 1999.

Šaltiniai

- Bružaitė Zita, *Mano broleliai*, Kaunas: Kauno lietuvių tautinės kultūros centras, 2000.
- Dainorėlis*, Kaunas: Lietuvos skautija, 1998.
- Jonkus Saulius, *Oi žydėk, žydėk*, pjesės fortepijonui, Kaunas, 1997. Autorinė laida, 100 egz., be bibliografinio registracijos indekso.
- Jurkonis Pranas, *Dainos, romansai, giesmės*, Kaunas: Naujasis lankas, 2013.
- Musica Neo* [interaktyvus], <<http://www.musicaneo.com>> [žiūrėta 2014 11 25].
- Paulavičius Antanas, *Tėviškės varpai*, Kaunas: Gabija, 1994.
- Populaigis Algirdas, *Ave musica*, Kaunas, 1999. Privati laida.
- Vykintas Baltakas* [interaktyvus], <<http://www.baltakas.net>> [žiūrėta 2015 01 16].

Nuorodos

- ¹ Šiuo metu Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka rengia natų, išleistų po 1990 m., bibliografinį sąvadą. Jį sudarant atkreiptas dėmesys, kad 1990–1996 m. buvo išleista nemažai natų bei jo-kių bibliografinių duomenų. Tai apsunkina bendrąją leidinių apskaitą, jų identifikavimą, bet drauge tokių leidinių registras atskleidžia gaivališką leidybos procesą, vykusį visoje Lietuvoje atkūrus Nepriklausomybę, kai sovietinė tvarka jau nebeveikė, o nauja dar nebuvo priimta ar neįsigaliojo.
- ² Jono Petronio leidyklos interneto svetainė adresu www.petro-nis.freesevers.com veikė keletą metų maždaug nuo 1998 m. Uždaryta ir galutinai išregistruota 2014 m.
- ³ Bendrojo lavinimo mokykloms skirti muzikos vadovėliai nėra natų leidiniai, dėl to šiame straipsnyje jie neaptariami.
- ⁴ Daugiau apie Pranciškų Beinarių paskelbta Boleslovo Zubricko enciklopediniame žinyne „Pasaulio lietuvių chorvedžiai“ (p. 71–72).
- ⁵ Antanas Paulavičius, *Tėviškės varpai*, Kaunas: Gabija, 1994.
- ⁶ Daugiau apie Antaną Paulavičių paskelbta Zubricko enciklo-pediniame žinyne „Pasaulio lietuvių chorvedžiai“ (p. 471) ir Pasaulio anykštėnų bendrijos interneto svetainėje: <http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=272>.
- ⁷ Tokių dainų, kaip teigė Saulius Jonkus, yra parengęs per pu-santro tūkstančio (iš straipsnio autoriaus pokalbio su Jonkumi 2006 m. balandžio 16 d.).
- ⁸ Iš straipsnio autoriaus pokalbio su S. Jonkumi 1997 m. spalio 31 d.
- ⁹ Pranas Jurkonis, *Dainos, romansai, giesmės*, Kaunas: Naujasis lankas, 2013. Spaustuvė „Morkūnas ir Ko“, 50 egz. ISMN 979-0-706227-13-9.
- ¹⁰ Pranas Jurkonis, *Prisilietimai. Sekmadienių Šv. Mišių atliepia-mosios psalmės*, Kaunas: Aušra, 2012. Išspausdinta 200 egz., be bibliografinio registracijos indekso.
- ¹¹ Giedriaus Kuprevičiaus leidiniai publikuojami leidyklos „MusicaNeo“ interneto svetainėje (www.musicaneo.com). Iš profesionalių kompozitorių šiuo metu savo kūrybą internete taip pat aktyviai publikuoja Vilniuje gyvenantis kompozi-torius Vyintas Baltakas (www.baltakas.net). Kiti Lietuvos kompozitoriai šioje srityje nėra tokie aktyvūs ir savo kūrybą stengiasi skleisti tradiciniais būdais.
- ¹² Pateikiant informaciją apie Kauno kompozitorių leidybą vado-vautasi straipsnio autoriaus sukaupta biblioteka ir informacija Kauno apskrities viešosios bibliotekos interneto svetainėje (<http://kmb.kvb.lt>).
- ¹³ Vienintelis Lietuvos muzikos informacijos centras savo leidi-nių per knygynus neplatino.
- ¹⁴ Rymantas Mikelskas savo iniciatyva ir lėšomis yra išleidęs keletą savo kūrybos leidinių, tačiau jie leisti Vilniuje ir plačiau šiame straipsnyje nėra aptariami.
- ¹⁵ Natų leidybos pokyčius akivaizdžiai galima matyti pasaulinėje muzikos mugėje (*Musikmesse*) Frankfurte. Čia per kelerius metus leidykloms skirto ploto ir pačių leidėjų sumažėjo kelis kartus.